

УДК 21.161.2“18/19”-6.091.Франко.08

ПОЕТИКА ЛИСТІВ ІВАНА ФРАНКА ДО ОЛЬГИ РОШКЕВИЧ У КОНТЕКСТІ ІНТИМНОГО ЛИСТУВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ

Людмила Зарицька

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, Львів 79000, Україна*

У статті вперше проаналізовано поетику інтимної епістолярної спадщини І. Франка у контексті інтимного листування українських письменників. Також увагу приділено жанровим та стильовим особливостям листів Івана Франка до Ольги Рошкевич.

Ключові слова: інтимний лист, поетика інтимного листа, стиль листа, жанр листа.

Тривалий час дослідженню епістолярного стилю не приділяли належної уваги. Як зазначає В. Кузьменко, “необхідність уведення епістолярних діалогів українських письменників [...] до ґрунтовно прокоментованих зібрань їхніх листів видається нам очевидною” [4, с. 4]. І не просто видання, але й цілісний аналіз поетики, жанрово-стильових особливостей епістолярію в сукупності з художнім доробком автора та в контексті листування українських письменників.

Одним з перших до аналізу епістолярію зверталися В. Гладкий, В. Святовець, Ж. Ляхова, М. Назарук, Л. Вашків, В. Кузьменко, Михайлина Коцюбинська, І. Забіяка.

“Поетика епістолярного жанру не опрацьована. Історію листування на Україні ще не написано”, – писав Ю. Шерех [11, с. 32].

Листування І. Франка майже не досліджувалось. У 1997 р. В. Ткачівський захистив дисертацію “Німецькомовне листування Івана Франка як літературознавче джерело”. У журналі “Дзвін” за 2006 р. № 9 вийшла стаття М. Возняка “Автобіографічний елемент в оповіданні “На дні” з передмовою І. Денисюка. У статті “Любовні історії української белетристики” І. Денисюк торкається любовних листів письменника, а саме – питання еротизму [2, с. 367–379].

В українській літературі любовний епістолярій пов’язаний з іменами Мазепи й Мотрі Кочубеївни, Пантелеймона Куліша і Лесі Милорадовичівни, Лесі Українки і Сеорґія Мержинського, Олени Теліги і Михайла Теліги, Івана Франка та Ольги Рошкевич.

Поетика любовного листа має особливу специфіку. На початкових етапах розвитку епістолографії існувала суворя жанрово-стильова регламентація. У період розвитку сентименталізму виникає епістолярна проза та белетристика. Як вважає М. Коцюбинська, з розвитком листа дедалі активніше руйнується регламентація його жанрів. Правилор, власне, стає лист без правил (наприклад, листи А. Мюссе до Жорж Занд).

Досліджуючи “Німецькомовне листування Івана Франка як літературознавче джерело”, В. Ткачівський пише, що листування І. Франка з Ольгою Рошкевич німецькою мовою тривало від травня 1875 до лютого 1876 року. У цей період письменник перекладав “Фауста” Й.-В. Гете, зачитувався його романом “Страждання молодого Вертера”. На думку дослідника, листи до коханої поет писав значною мірою під впливом скомпонованого у формі листів цього роману. Зазначимо, стосується це не тільки їх змісту, а й структури [9].

Крім того, В. Ткачівський припускається думки, що до Ольги Рошкевич І. Франко писав і під впливом любовної лірики Генріха Гайне – “Книга пісень”. І в листі письменника є підтвердження захоплення творами німецьких романтиків, а також захоплення ними Ольги: “Ну, а як Ваші справи, як там Гайне? Чи його вірші справляють на Вас таке саме сильне враження, як і раніше?” [10, с. 27]. І під час сумніву в коханні Ольги письменник питає, чи це вплив віршів Гайне, чи справжнє почуття до нього: “Отож подумайте, їй-богу, добре подумайте, чи те, про що Ви написали своєму братові, не є лише “впливом віршів Гайне”?” [10, с. 27].

Треба зазначити, що листи митця – це подекуди “стиль епохи” [5, с. 149]. Неповторна стилістика любовних листів єднає їх з романтичним стилем любовного листування таких непересічних особистостей, як Вольтер, Дідро, Мірабо, Гете, Міллер, Шатобріан, Наполеон, Гельдерлін, Клейст, Шуман, Бальзак, Гюго, Жорж Занд, Мюссе, Лассаль, Грибоедов, Пушкін, Герцен, Галахов та багато ін.

Франкове почуття несміле, чемне. Але з кожним листом відчувається потепління. Як писав Фалерський, “лист відображає стан душі автора” [7, с. 32–38]. У листі від 29 лютого 1876 р. відчувається не лише стан душі, але й серце закоханого Франка. І пише він вже не німецькою, а рідною, українською мовою, пояснюючи це так: “Руська бесіда – то бесіда мого серця” [10, с. 46].

Якщо німецькомовні листи за своєю стилістикою та жанровою специфікою схожі на листи доби німецького романтизму (роман Гете “Страждання молодого Вертера”, листи самого Гете, Гайне, Жорж Занд) – це листи-сповіді, листи-ліричні образки, етюди на тему кохання, то листи українською мовою ще набувають рис роману виховання, в них І. Франко намагається виховати в коханій такі якості характеру, які йому імпонують, формують його ідеал.

Але ні в якій мірі як у П. Куліша, в якого існувала навіть “учительна приписка” до листа. Виховання Франка ненав’язливе, він лише переконує Ольгу в потребі виховання її, а вона, своєю чергою, хоче наблизитись до його ідеалу. А пропонує він Ользі таке заняття: “Єдина не заперта і доступна для тебе дорога се писательство” [10, с. 69].

Раптом Івана Франка арештовують. По виході з в’язниці письменник знов повертається до стилю своїх перших несміливих та чемних листів. Йому здається, що кохання зайшло у глухий кут. У цей період їх “innere Geschichte” існувало приховано. А що як неприхованість наближає це листування до тої пори, коли романтики не передавали листи особисто до рук адресата, а клали під каміння, огортаючи відносини з коханою “заслоною секретності”.

Надія Петриченко пише у своїй статті: “Якщо класицизм вимагав від епістоли логіки, послідовності, зв’язку, то сентименталізм “узаконив” невимущеність розповіді, свободу композиції, надав авторові можливість якнайповніше ви-

разити себе” [7, с. 32–38]. Зокрема епістолярій Івана Франка до Ольги Рошкевич тому приклад. А далі в листах письменника – охолодження, чи-то ба розчарування в собі, а звідси і переконання, що “необезпечене і безвихідне становище не дозволяє ми брати на совість нужду і безвихідність другої людини” [10, с. 86].

Чи митець справді так думав? Лариса Бондар у своєму дослідженні відкриває дещо завісу над цими питаннями. У поета була впевненість у тому, що одруження принесе йому ранню смерть, а дружині – жебрацтво й злидні. Це був Франків комплекс, який академік Возняк визначив як “страх перед життєвою незабезпеченістю”. Але тут був страх юнака перед одруженням узагалі – “комплекс Бальзака”. Ось це вже справжній Франків фатум” [1, с. 13–14].

Любовні листи “портретують свого автора напрочуд повно і виразно. Тут якнайменше “маски” і якнайбільше обличчя” [3, с. 38]. І справді, своєю жартівливістю листи І. Франка нагадують епістолярій Гете, Гайне та деяких інших романтиків, які теж любили пожартувати зі своїми коханими. Наприклад, Генріх Гайне писав до Mouche: “Я простонал всю очень дурную ночь и почти теряю мужество. Надеюсь, что завтра услышу надь собой твое жужжанье. При этомъ я сентименталенъ, какъ влюбленный мопсъ. ...Но, ведь, ты не понимаешь того, что я говорю, ведь ты еще дурочка” [6, с. 169].

З Франкових листів постає образ Ольги Рошкевич. Вона освічена, займається збиранням фольклорного та етнографічного матеріалу, допомагаючи коханому в його науковій діяльності. Ця дівчина справді кохає Івана, бо не боїться ні застережень батька, ні розмов з боку оточення і продовжує таємно листуватися з ним, і таємно зустрічатися. Вона культурна, бо читала дуже багато, а також гарна зовні і розумна, бо так говорить сам письменник в листі до неї перед її одруженням з Озаркевичем [10, с. 186–187]. І. Франко пише, що він не знайде по всій Україні ще таку дівчину, яка б йому підходила. З його листів до коханої Ольги видно, що почуття не заважає йому працювати, а навпаки – надихає його на працю. У цьому спостерігаємо близькість поета до героя його твору “Перехресні стежки” Євгена Рафаловича, який, закохавшись у Регіну, теж відчував потяг до праці.

У кожному листі Івана Франка живе образ коханої. Адже лист – не тільки “автопортрет” автора, в ньому проступають риси адресата – хай і розмиті, окремими штрихами, але вони вгадуються: “Лист [...] несе в собі крім образу автора образ конкретної людини, хай теж, як її бачить автор [...]” [10, с. 31].

Ольга ревнива або заздрісна, як писав Іван Франко. А він грає цим почуттям: “забув відповісти ще на одно твоє запитання, – як бачу, дуже люте. Ах, ти заздрісна! “Чи не зіпсули мене тоті жінщини, що тут бували?” Хто ж таке питається на світі?” [10, с. 101].

Образ коханої у письменника еволюціонує. Що далі, то кращою вона йому здається, що підноситься до “святої”: “А знаєш, я, скільки разів подумаю о тобі, все уважаю тебе чимось вищим від себе, сказав би-м, святішим (не гнівайся за тото слово), – і мені робиться так легко і любо при такій споминці...” [10, с. 146–147].

Щодо автора листа, то як вважає Михайлина Коцюбинська, він розкривається різною мірою залежно від адресата і від ситуації. Саме тому найбагатший

матеріал для розкриття особи адресата дають нам інтимні листи [3, с. 151]. Так і в І. Франка.

Дуже характерним для стилю інтимного листування поета є те, що він вміє поєднувати і слова кохання, і філософські роздуми на тему кохання. І все це співіснує в органічному зв'язку (наприклад, лист 57, де Франко починає епістолу із зізнань у коханні і далі каже про любов і вірність, ніби пише літературно-критичну статтю на цю тему, а за приклад бере своє почуття!). Сам Франко у листі 58 називає свої роздуми “теоретичними розправами”.

Лист 47 за жанром – це своєрідна ретроспекція подорожі. Письменник, схопивши декілька деталей, що характеризують подорож потягом, цілковито дає змогу уявити цю подорож, а також враження від неї [10, с. 107].

Якщо розглядати інтимні листи І. Франка в контексті інтимного листування українських письменників, то порівнюючи стиль написання інтимного листа у І. Франка до Ольги Рошкевич та Олени Теліги до Михайла Теліги, можна побачити, що ліризм притаманний як листам Івана Франка, так і листам Теліги. Сила почуття, емоцій Олени б'є ключем. Листи митця теж емоційні, сповнені сили кохання, але стиль їх дещо інший – ніжний, іноді жартівливий, іноді з присмаком “суму” за коханою. У нього немає великої кількості окличних речень. Сила почуття передається у самі рядки, у саму тканину листа, у розповідь, розкривається у психологізмі [8, с. 37].

Ще одна історія палкого кохання: Лесі Українки до Сергія Мержинського і, як результат – інтимне листування. На жаль, маємо лише один лист від Лесі до Сергія, який за стилем написання схожий на сумну мелодію, сповнену глибокого і вірного кохання. Письменниця вживає багато порівнянь, що наповнюють лист ліризмом. Виникає образ-запах – “твої листи завше пахнуть трояндами”. І сам Сергій для Лесі – “моя бідна, пожухла квітка”. І так весь лист побудований на цьому образі пахоців зів'ялої квітки. Вони нагадують поетесі про те, що її коханий невиліковно хворий.

Леся не уявляє собі життя без Сергія. Речення у цьому листі дуже довгі, розтягнені, насичені – для стилістики цього листа характерне уповільнення. Якоюсь безнадією і одержимістю віє від слів поетеси: “О, я знала ще й друге життя, виповнене якимось різким, пронизаним жалощами і тугою щастям, що спалювало мене і мучило, і гнало заламувати руки, і битися об землю в дикому прагненні пропасти, шезнути з цього світу, де щастя і горе так божевільно переплелися...” [5]. І у І. Франка, і у Лесі Українки листи ліричні, але в її листах більше чуттєвості.

Для листів О. Кобилянської характерний дуже своєрідний, позначений химерним сплетінням платонічної романтики й чуттєвості, монолог закоханої жінки. Голос чуття, що проривається крізь природну стриманість і умовності оточення, іноді тамований, іноді безоглядний [3, с. 34]: “Das ist meine Morgenseele (поранкова душа) – і вона іде до Вас, не зачиняйтесь перед нею, пане Маковей, бо вона не зробить Вам нічого лихого [...]. А Ви зараз засуваєтеся і запираєтеся на 100 ключів, як би вона хотіла Вас убити. Вона, пане Маковей! Вона, що не має навіть настільки сили – минати попри ту хату, де Ви мешкаєте! Ви те, певно, не знаєте, але я Вам те кажу” [12, с. 304]. Такі ж романтично-платонічні майже всі любовні листи І. Франка. Ці фрагменти допомагають відчутти настроєво-психоло-

гічну глибіню, почуттєву домінанту й виняткову інтонаційну безпосередність листів, в яких найадекватніше віддзеркалено особистість митця в момент найвищого емоційного напруження. Але, як слушно зазначає М. Коцюбинська, “цією інтимно-чуттєвою нотою зміст листів аж ніяк не вичерпується”.

Якщо взяти до уваги творчість О. Кобилянської, то не можна оминати повість “Через кладку”. Це щоденник, який пересипано листами. Листи тут деталізують події і водночас уповільнюють їх.

Хоч і дорікають українським письменникам браком “еротизму” у поезії та прозі, але все ж таки деякі вияви його спостерігаються. Іван Денисюк пише, що листи Івана Франка до Ольги Рошкевич, його коханої, після їхньої зустрічі в готелі, випромінюють ренесансну радість від повноти життя. “Передовсім мушу тобі сказати, що після цілої історії чуюся таким сильним, здоровим, вдоволенним, веселим, охочим до роботи, що, бачиться, тепер зможу переламати всякі труднощі, які мені послідніми часами насувалися ([10, с. 160], [2, с. 371]). І далі: “Що ти відтак гадаєш о мені?” – правда се були твої слова, моя люба, моя. Справді, штука сказати, що я гадаю тепер о тобі, – хіба би-м хотів виразити се звичайними, плиткими фразами, що поважаю тя, як уперед, а люблю далеко дужче, бо ліпше знаю, які я винис, були такі хороші і щасливі, і чисті, що з них не могло виродитись нічого погане, або нечисте, або сумне” [10, с. 160–161]. А в наступному листі: “І чи міг я навіть снити о тім, що сталося? Ні! Щастя прийшло само, прийшло більше, ніж я міг надіятись, – (...) натепер я щасливий, Олю! Одно тільки журить мене – що ти?” [10, с. 160–161]. У наступному ж листі: “Твій лист дуже мене втішив, а особливо порадував мене твій ясний і розумний погляд на цілу історію наших “пахажденій”. Так, серденько моє, треба дивитись на життя, так треба дивитись передовсім жінчині, а ще жінчині образованій і емансипованій від нашого звичайного вузькоглядства і пересудів. Ти знаєш, що такою жінчиною я все уважав тебе, і гордився твоєю любов’ю з тої причини” ([10, с. 167], [2, с. 372]).

Але настає момент в житті закоханих, коли руки Ольги прохає В. Озаркевич. Франко, дізнавшись про це, відписує коханій: “роби, як знаєш, як думаєш” [10, с. 187].

Листи – матеріальний носій, свідоцтво почуттів цих двох закоханих, які так і не змогли бути разом [10, с. 156]. Чия це провина?

З розвідки Лариси Бондар “Три любовних історії Івана Франка” читаємо, що провина, що її нащадки так легко склали на тендітні плечі Ольги Рошкевич, весь час тяжіла над самим письменником. Це безсумнівно вияскравлюється в любовних віршах “Із днів журби”. Провина мусила бути дуже великою і аж такою непростенною, що Ольга навіть в останні дні Франкового життя не могла переступити через образу й не відвідала його перед смертю. І тут криється головна таємниця їхнього кохання, прекрасного й трагічного. Вони страждали обоє. Тільки вона мовчки, а він зробив з того драму, у якій виповів таємницю свого “кохання без тями” [1, с. 66–67].

Пишучи свій “роман у листах” до коханої Ольги, І. Франко був обізнаний з шедеврами літературних листів. Одним з них є лист Тетяни до Онегіна. Тетянин лист є актом віри. Кохання виникає від віри в цю людину. Тетяна побачила в Євгенієві те, чого він сам у собі не бачить, сам у собі не знає. У її листі “еротизму”

немає, а є лише очищене почуття. Порівняймо з образом Ольги у листах І. Франка образ Тетяни. Ольга теж виступає святою. Так Іван Франко сам називає її. І мотив віри теж наявний. Аж до останнього моменту. І віри в неї, і віри в її почуття. Навіть Озаркевичу письменник пише, що “не перестала” Ольга його кохати.

Лариса Бондар зазначає, що загадка першої і останньої любові І. Франка ховається в рядках його збірок “Зів’яле листя”, а також “Із днів журби”, а сюжет цього кохання подає у вигляді тез: 1) розшукую твої слід; 2) твої пекучі сльози мені стукочуть по душі; 3) тинь покійної любові; 4) не гоїться рана; 5) боюсь твого ока, твоїх уст, твого лица; 6) і досі в серці гомонить одне маленьке словечко: слухай! 7) тихе нездобуте щастя вбогее моє! Вбите! Втоплене!; 8) мигнув сей чудовий образ і щезає, і зника [1, с. 52].

Отже, автор згадує кохану (“В парку є одна стежина”). Він іде стежкою парку, де колись зустрічався з коханою. “Парк – стежка – лавка” – своєрідні, емоційні сигнали поетової туги і болю. Лавка – парафраз каяття, сповіді, мук сумління. Таким є настрої цього заспіву центральної любовної лінії збірки “Із днів журби”, яку М. Мочульський назвав “щоденником Франкової душі” [1, с. 52].

Але не тільки в поезії, а й у прозі Івана Яковича продовжується мотив “кохання без тьми” у творах “Сойчине крило” і “Перехресні стежки”.

В основі сюжету “Сойчиного крила” та “Перехресних стежок” – історія непереможного кохання до жінки, яка в першому творі покидає закоханого в нею чоловіка і стає іграшкою інших, а згодом повертається до нього [2, с. 58], а другого – непереможне кохання до жінки, яку віддають заміж за іншого і яку потім знов зустрічає головний герой.

Окрім ліричності вище названим творам та епістолярію притаманний психологізм. Він виявляється у виборі переломних моментів у житті героїв, в “авторському” дослідженні мотивів поведінки їх, у зображенні діалектики почуттів [2, с. 61].

Що є спільним для “Сойчиного крила”, “Щоденника самогубця” та Франкового епістолярію? “Сойчине крило” за жанром є щоденником (ліричним) із вкрапленням інтимного листа, листа-сповіді, каяття [2, с. 59]. “Щоденник самогубця” за жанром – щоденник-лист до коханої. За твердженням Івана Денисюка – це “кардіограма почуттів Вертера” (Вертерами Уляна Кравченко називала залицяльників) [2, с. 395]. Цей щоденник Супруна відчувається в “Зів’ялому листі” на рівні концепції книги (діалектика буття і смерті, їх взаємопереходи), на рівні жанрово-композиційної структури (“Зів’яле листя” можна назвати теж лірико-трагічним щоденником). Відбувалася також певна трансформація образів і мотивів щоденника (стеження за таємницею обличчя коханої, благання єдиного слівця надії). Важко розчленувати авторський “чуття скарб багатий” від об’єктивного зображення “чужої” душі, яка, зрештою, стає такою зрозумілою для перейнятої “чужим і власним” болем душі поета [2, с. 397].

Отже, зазначимо, що за стилем всі твори великого майстра слова (художні, публіцистичні, епістолярні) дуже близькі, бо їхній автор – одна особистість, з притаманним тільки йому сприйняттям дійсності, світобаченням, світовідчуттям, складом розуму, мислення, що дає можливість зрозуміти витоки та особливості

творчості Івана Франка, цілісність його творчого доробку, спільність художньої лабораторії, спостерігати внутрішній і зовнішній світ людини і митця.

Поширенішими серед листів до Ольги Рошкевич були листи-сповіді, листи-ліричні образки, етюди на тему кохання, а листи українською мовою набувають рис роману виховання. Наявність у парадигмі епістолярних жанрів Івана Франка листів-наукових розвідок та листів-трактатів навіть в інтимному епістолярії – також ознака індивідуального стилю письменника. У таких епістолах поєдналися елементи суто любовного і відкритого листа тощо. У них – ті ж самі думки, заклики, прагнення письменника, що й у художніх та публіцистичних творах, звучать турбота про Україну, про відродження української нації, її моральності та високої духовності, любов до своєї Вітчизни, до її історії, до літератури, до книги, до людини зокрема і до людства в цілому, філософські та суспільно-політичні погляди.

Для поетики листів Івана Франка притаманна автобіографічність та інтертекстуальність, які виявляють себе в перегуках публіцистичного змісту епістолярію й художніх творів.

1. Бондар Л. Три любовні історії Івана Франка. Дрогобич: Коло, 2007. 88 с.
2. Денисюк І. Любовні історії української белетристики / Денисюк І. Літературознавчі та фольклористичні праці: У 3 т., 4 кн. Львів, 2005. Т. 1: Літературознавчі дослідження. Книга 1. 432 с.
3. Коцюбинська М. “Зафіксоване і нетлінне”. Роздуми про епістолярну творчість. К.: Дух і Літера. Харківська правозахисна група, 2001. 300 с.
4. Кузьменко В. Письменницький епістолярій в українському літературному процесі 20–50-х років ХХ століття: Дис. ... д-ра філол. наук: 10.01.01 – українська література / НАН України, Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка. К., 1999. 355 с.
5. *Леся Українка* (1871 – 1913) Історія одного кохання... / <http://www.library.dgtu.donetsk.ua/exhib/>
6. Любовь в письмах выдающихся людей XVIII и XIX века: Избранные письма. М.: Политиздат, 1990. 575 с.
7. Петриченко Н. Лист письменника на учнівській парті // Дивослово. 2004. № 4. С. 32–38.
8. *Теліга О.* Збірник / Ред. і прим. О. Ждановича. Детройт; Н.-Й.; Париж, 1977. 400 с.
9. *Ткачівський В.* Німецькомовне листування Івана Франка як літературознавче джерело. Автореф. дис. ... канд. філол. наук. Івано-Франківськ, 1997. 16 с.
10. *Франко І.* Збр. тв.: У 50 т. К., 1986. Т. 48: Листи (1874–1885).
11. *Шевельов Ю.* Кулішеві листи і Куліш у листах: Передмова // Вибрані листи Пантелеймона Куліша, українською мовою писані. Н.-Й.; Торонто: Укр. Вільна Академія Наук у США, 1984; Шерех Юрій. Третя сторожа. Балтимор-Торонто: Смолоскип, 1991. С. 32–76.
12. *Кобилянська О.* Листи // Твори. К.: Держлітвидав, 1963. Т. 5.

**POETICS OF IVAN FRANKO'S LETTERS TO OLGA ROSHKEVYCH
IN THE CONTEXT OF UKRAINIAN WRITERS'
INTIMATE EPISTOLARITY**

Lyudmyla Zarytska

*Ivan Franko National University of Lviv Philology Department
Universytetska st., 1, Lviv 79000, Ukraine*

In the article the poetics of I. Franko's intimate epistolary legacy in the context of Ukrainian writers intimate letters is analysed first. The attention is also spared the genre and stylistic peculiarities of Franko's letters to O. Roshkevych.

Key words: intimate letter, poetics of intimate letter, style of letter, genre of letter.

**ПОЭТИКА ПИСЕМ ИВАНА ФРАНКО К ОЛЬГЕ РОШКЕВИЧ
В КОНТЕКСТЕ ИНТИМНОЙ ПЕРЕПИСКИ УКРАИНСКИХ ПИСАТЕЛЕЙ**

Людмила Зарицкая

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко
ул. Университетская, 1, Львов 79000, Украина,*

В статье впервые проанализирована поэтика интимного эпистолярного наследия И. Франко в контексте интимной переписки украинских писателей. Также внимание уделяется жанровым и стилевым особенностям писем Ивана Франко к Ольге Рошкевич.

Ключевые слова: интимное письмо, поэтика интимного письма, стиль письма, жанр письма.

Стаття надійшла до редколегії 08.10.2009

Прийнята до друку 20.10.2009